

Pressestimmen
Vor dem Ruhestand

„Teatrul poate și trebuie să producă plăcere“

Irina Wolf

În data de 10 martie, Teatrul Național „Mihai Eminescu“ Timișoara a prezentat în premieră națională, într-o coproducție româno-austriacă, *Înainte de pensionare* de Thomas Bernhard, în traducerea lui Ciprian Marinescu. De această dată, ocară controversatului autor austriac nu se îndreaptă împotriva austrieșilor, ci se concentrează pe existența continuă a structurilor fasciste în Germania. Acțiunea piesei în trei acte se desfășoară în întregime în casa familiei lui Rudolf Höller, fost ofițer SS și locțiitor al comandantului unui lagăr de concentrare. După încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, timp de zece ani, Höller este ascuns de sora lui Vera. Ulterior, reapare și îmbrățișează cu succes cariera de judecător. Împreună cu mezină Clara, victimă a unui bombardament american care o lasă imobilizată într-un scaun cu rotile, cei doi sărbătoresc an de an ziua de naștere a lui Himmler.

Modificarea ingenioasă a sălii Studioului 5 a Teatrului Național Timișoara într-o „miniatură a unei săli de cinema“ (după cum observa spectroatoarea de lângă mine), scoate în evidență posibilitățile cameleonice ale încăperii de la etajul 5. Publicul, format dintr-un număr limitat de 20 de spectatori, este așezat cu spatele la perete, în fața unui geam alungit. Spectatorii sunt invitați să asiste la acțiunea ce se desfășoară în „camera“ familiei Höller, și anume pregătirea mesei aniversare și a festivității propriu-zise. Decorul este sugestiv. Mobilierul a fost ales cu grijă, reflectând vădita atmosferă sufocantă și „învechită“. O notă discordantă face în acest mediu un flacon alb de cremă de mâini, cu marca bine la vedere cu care Clara va șterge frunzele plantelor. În mod firesc, mi-am pus întrebarea dacă producătorul respectiv a fost cumva unul dintre sponsorii spectacolului.

Regizorul austriac Christian Papke împreună cu scenograful Alois Gallé și muzicianul Georg Luksch (cu care mai colaborase anterior în 2009 la realizarea spectacolului *Puterea obișnuinței* a aceluiași autor la Teatrul Național din Tirana) și-a propus să sublinieze „ilustrarea perfectă a totalitarismului concentrat în interiorul familiei“. Chiar dacă el consideră că „teatrul nu ar trebui să se detașeze de responsabilitatea sa socială“, Papke „estompează semnificația istorică“ și deplasează acțiunea piesei din Germania postbelică, aducând-o în actualitatea imediată, după cum putem citi în caietul program, de altfel foarte reușit și informativ. Din păcate, numele personajelor și rolurilor sunt inversate, greșelile de tipar putând provoca stări de derută ori chiar confuzii. Tot din caietul program aflăm că regizorul este puternic marcat de o întâmplare personală din copilăria petrecută în Brazilia, unde, întorcându-se de la școală, fusese atacat și jefuit. În tot acest timp, oamenii din jur nu s-au implicat în niciun fel. „Oamenii pasivi sunt cei mai periculoși“, spune regizorul la maturitate, reflectând asupra întâmplării din trecut. Astfel, viziunea sa regizorală urmărește să incite la gândire „împreună a ceea ce înseamnă să fii om, cum poți să devii om și cum poți să rămâi om“. Adaptarea preia sensurile textului lui Bernhard, precum și umorul și sarcasmul acestuia. Proiecțiile video subliniază foarte bine figura „unui tată-surogat“ existentă în orice regim totalitarist, „indiferent dacă este vorba de Hitler, Stalin, Ceaușescu, Mao sau Saddam Hussein“.

Regia oscilează între comedie și tragedie, insistând pe alocuri în surplus pe partea „comică“. Nu trebuie să trecem însă cu vederea tendința spre alcoolism a Verei, care se servește deseori de licoarea din sticlele ascunse în spatele mobilelor sau alte episoade în cheie gravă. De altfel, latura umoristică este accentuată și de ilustrația muzicală. Repetarea în mod excesiv a anumitor proiecții video, precum și reluarea secvenței premergătoare finalului, obosec și lungesc spectacolul la două ore (fără pauză). „Reluarea secvenței menționate este

menită să simbolizeze faptul că nu ne învățăm niciodată minte, că facem unele și aceleași greșeli", își justifică Papke intenția regizorală.

Toți cei trei actori fac roluri remarcabile. Ana-Maria Cojocaru (Vera) alternează bine momentele de admirație infinită, până la idolatrizare, față de fratele ei cu cele de ură față de sora ei Clara. „Prin alternarea vocii am dorit să redau lipsa autenticității personajului. Vera joacă mai multe roluri: rolul surorii 'afectuoase', rolul 'femeii casnice', dar și al femeii care reprezintă 'fanteziile erotice ale bărbaților'. Foarte rar, atunci când își coboară vocea, când este furioasă, singuratică sau tristă, atunci este ea însăși. În rest, este încontinuu înfricoșată că nu se va ridica la nivelul așteptărilor celorlalți și... joacă teatru. Pentru mine a fost important să clarific aceasta încă de la începutul spectacolului. Sunt de părere că acesta este un fenomen caracteristic al societății actuale", afirmă Christian Papke. Personajului Clarei îi este atribuit un rol dublu. Ana-Maria Pandele (în reprezentația pe care am văzut-o eu, altfel Sabina Bijan) reproduce impresionant figura femeii îmbătrânite prematur, dar care își caută, fie prin exercițiile de gimnastică efectuate pe masă, fie în jocul cu „fostele picioare întregi” (două chifle mișcate de câte o furculiță) puterea și curajul de a continua să trăiască, să reziste în fața „agresiunilor” fraților ei. Eva Maria Danciu preia rolul „alter-ego-ului” Clarei, a „Clarei din tinerețe”, pe care îl interpretează cu gingășie și finețe. Tot Eva Maria Danciu va prelua și rolul balerinei, ce simbolizează sfârșitul tragic al lui Höller, subliniat și de aria din baletul *Lacul Lebedelor*. Doru Iosif se impune dovedindu-se o personalitate expresivă. Höller al său este mai întâi un bărbat încă agil, care se demască mai apoi într-un ofițer SS convingător în spatele căruia se ascunde brutalitatea reținută și disprețul față de oameni.

Înainte de pensionare este un spectacol care își atinge țelul, fiind pe alocuri chiar plăcut. Una dintre cele mai reușite piese ale lui Thomas Bernhard, descrisă de autor drept „o comedie despre sufletul german”, arată că în fiecare dintre noi se află un răufăcător. Bernhard „propune un teatru al introspecției incomode, un teatru în care personajul principal este, de fiecare dată, *Conștiința*”, sidee care este dublată de declarațiile regizorului. „Trebuie să încercăm să reflectăm la aceste probleme în teatru, trebuie să arătăm umbrele, dar, totodată, trebuie să arătăm și lumina, să oferim răspunsuri. [...] Teatrul trebuie să producă plăcere”, își exprimă regizorul speranța pentru întâlnirea teatrală.

Theaterkritik Rumänien:

Mărturisesc cinstit: demult n-am mai văzut un spectacol atât de nimicitor. Care și-a dus menirea până la capăt, deși totul părea să conspire împotriva lui. Am văzut "Înainte de pensionare" într-o vineri dimineața, când nimeni n-are predispoziții pentru teatru, nici măcar actorii...

Spectacolul Naționalului din Timișoara a fost găzduit, în cadrul FNT, de Sala Media a Naționalului bucureștean. Dar Naționalul bucureștean este în stare de asediu, iar șantierul nu ia pauză nici măcar vineri dimineața, când începe să se simtă un vag parfum de weekend. Așadar, am stat în sala mică, luminată roșietic și am ascultat răgetele pichamerelor până când a apărut un fel de adolescent care a spus în engleză: "Vă vorbește regizorul, ne cerem scuze pentru întârziere, voi încerca să fac ceva pentru a opri vacarmul de afară..." Se pare că n-a avut succes în negocierea cu meșterii, astfel încât reprezentația a început pe un fond sonor neprevăzut, pe alocuri asurzitor dar, în mod paradoxal, destul de potrivit cu atmosfera spectacolului. Textul nemilos, scris de dramaturgul austriac Thomas Bernhard, cu personaje bine delimitate istoric, este recitat de tânărul regizor Christian Papke (elvețian stabilit în Austria, după un lung ocol prin Brazilia) într-o cheie pe cât de adânc personală, pe atât de universal valabilă. Spectacolul, perfect coagulat din punct de vedere regizoral, se sprijină în egală măsură pe excelența scenografiei (Alois Gallé), a muzicii (Georg Luksch) și a prestației actoricești. Parcă vrând să-l menajeze pe spectator, Papke plasează micul și urâtul univers al celor trei personaje în spatele unei vitrine, ca într-un acvariu (sau cutie cu gândaci?) care îți permite să vezi doar ceea ce e necesar, fără riscul de a fi contaminat de răul astfel izolat. Dar pe măsură ce notele din "Mulți ani trăiască" se alterează și se transformă într-un marș funebru, eu, spectatorul, înțeleg că nu există zid suficient de gros ca să mă poată apăra de rău și că vitrina de sticlă desparte, dar nu anulează. Personajul central al piesei este Rudolf Höller, un fost tortionar care, astăzi, ocupă un post onorabil de președinte al Tribunalului (sună cunoscut, nu-i așa?). Doru Iosif construiește acest personaj – odios în sine - din cele mai fine irizații: rigoarea și răceala milităroase, nostalgia profund umană, tandrețea ciudată față de sora sa, Vera, trufia care încearcă să justifice o existență întunecată și, în ultimă instanță, agonia isteroidă. Alter ego-ul lui Höller este Vera (Ana-Maria Cojocar), o fantoșă cu vorbire sacadată, de robot, care împărtășește "filosofia" de viață a fratelui mai mare: "Arta constă în a nu-l ucide de tot pe cel pe care îl urăști, pentru a putea să-l chinui în continuare". Victima – dar și cel mai redutabil oponent al celor doi - este Clara, sora mai mică, țintuită într-un scaun pe rotile. Ana-Maria Pandelescu exprimă impecabil tăcerea acesteia, disperarea de a nu fi ajuns o mare balerină, așa cum visa în adolescență (Clara tânără – Eva-Maria Danciu, grațioasă, expresivă) dar și neostoita sete de răzbunare. Ce urmărește regizorul Christian Papke prin acest spectacol? O spune chiar el: "Persecutorii și persecutații reprezintă schema de bază a societății. Mi se pare că e din ce în ce mai multă violență. Și acest lucru începe cu cele mai simple aspecte ale vieții noastre cotidiene. Întregul e cuprins în parte. (...) Avem încă mult prea multe piese care ne arată cât de grea e viața și câte pericole ne pândesc. Din păcate, știm toate acestea mult prea bine și singuri. Întrebarea este cum acționăm în această situație. Ce putem face. Unde este lumina, unde este ușa prin care scăpăm de întuneric? Propunerea mea este să ne gândim încă o dată împreună ce înseamnă să fii om, cum poți să devii om și cum poți să rămâi om." Ceea ce și-a propus Papke, a și împlinit, pentru că spectacolul "Înainte de pensionare" continuă să-ți reverbereze în conștiință, memorie și suflet multă vreme după ce l-ai văzut...